

PURCELL'İN KLAVSEN MÜZİĞİ YORUMUNU PİYANODA ÖĞRETMEK

Toros Can
Anadolu Üniversitesi
toroscan@gmail.com

Giriş

Erken dönem müziğinde org, klavsen veya fortepiyano için yazılmış olan eserlerin modern piyanoda değişik orantılarda seslendirildiğini görebiliriz. Bu orantı, müfredat ve repertuvarda kullanım kolaylığı, akort sistemi veya enstrüman farklılıkları ile değişmekte ama somut kurallar dizisi izlememektedir. İyi *tampere*¹ edilmiş sistemin kullanımı, Bach, Handel, Rameau gibi bestecilerin eserlerinin piyanoda icra edilmesine fırsat tanınırken, yine klavsen için eserler yazan Purcell'in eserleri dışlanmıştır. Elbette bu tutumda, klavsenin *meantone*² ve diğer *tampere* sistemlerle akort edilmesinin payı vardır, ancak; en azından sadece pedagojik yönden bir bestecinin eserlerinin işlevselliği göz önüne alındığında bile bu çelişki ve haksızlık netleşmektedir.

Bach'ın aşinalığından dolayı, Purcell'in klavye müziğinin öğretilmesinde bu iki bestecinin yorum ve uygulama yönünden karşılaştırılmasının daha açıklayıcı olduğuna inanıyorum. Johann Sebastian Bach'ın eserleri, piyano pedagojisinde çok önemli bir yer tutmakta, tüm müzik eğitimi veren kurumların eğitim ve sınav müfredatlarında değişmez bir kalem olarak haklı yerini almaktadır. Bu eserlerin pedagojik yönde kullanımının önemi, piyano çalma tekniğindeki eksikliklerin giderilmesi hedeflendiğinde daha da iyi anlaşılmaktadır. Bir piyanist, enstrüman tekniği açısından; *legato*³ çalma ve katmanların kontrolü gibi erdemlerle her zaman bu polifonik eserlerin icrası sırasında tanışmaktadır. Ayrıca Bach'ın eserleri, teknik ve müzikal anlamda her seviyeye hitap edebildiğinden, piyaniste geniş bir yelpaze sunmaktadır.

Salt olarak ele alındığında müziğin entelektüel bir içerik kazanması yalnızca, altyapı niteliği taşıyan ve hazırlayıcı görev üstlenen besteci ve stillerle beraber incelenip tanınması yoluyla gerçekleşebilir. Dodekafonik⁴ müzik gibi buluş özelliği taşıyan devrimci yaklaşımlar dışında müzik tarihindeki dönem ve stillerin kimlik kazanması, evrimleşme yoluyla gerçekleşmiştir. Stil ve dönem özelliklerini yorumuna yansıtmayı hedef almış bir müzisyen için evrimleşmeyi sağlayan etkenleri incelemek göz ardı edilemez bir yöntem, hatta bir zorunluluktur. Kolaylıkla hemfikir olunacağı üzere, örneğin Beethoven'ın Mozart stil özelliklerinden etkilenmiş olması, Mozart'ın tanınmasını zorunlu kılar (aynı şekildeki bir etkileşim Mahler ve Berg için geçerlidir). Ne yazık ki benzeri bir denklemin Bach ve öncesi müzikle kurulamamış olduğunu görmekteyiz. Özellikle piyanistlerde görülen bu önemsemezlik, araştırmacılığı sınırlandırma sonucunu doğurmakta ve yorumun otantikliğini tehlikeye atmaktadır. Enstrüman farklılıklarını neden olarak göstermek, Handel, Rameau ve Bach'ın piyanoda icra ediliyor olmasından dolayı mümkün değildir. Böylece erken dönem müzik bestecileri, önemsemez piyanistin bu yaklaşımından dolayı bir öncesizlik yaşamakta ve bağlantı yönünden anlaşılması zor kişilikler haline dönüşmektedir. Bu sebeple Purcell'in klavsen eserleri, özellikle Bach eserlerinin piyanodaki yorumunun sağlamlığı ve Bach öncesi müziğin anlaşılması için, tarihi; stil ve icra yönünden de yardımcı özelliktedir.

1 *Tampere*: Sekizli aralığın eşit olarak on ikiye bölünerek yapılanmasıyla oluşan akort sistemi.

2 *Meantone*: Beşli aralıkların pes bırakılmasıyla oluşan akort sistemi.

3 *Legato*: Sesler arasındaki geçişi yoğunlaştırarak bağlı çalma yöntemi.

4 On iki ton müziği.

Süitler ve Formların Karakteristik Özellikleri

Purcell'in klavsen eserlerinin çoğu dans bölümlerinden oluşmaktadır. Yazmış olduğu sekiz süitte *Prelude*, *Almand*, *Corant (Courante)*, *Saraband*, *Minuet*, *Hornpipe* bölümleri bulunmaktadır. Dans bölümlerinden meydana gelen süit formunun Purcell süitler ile öğrenilmeye başlanması Bach süitlere giriş niteliği taşıyacaktı.

Süit No.1 Sol Majör	(Z.660)	<i>Prelude</i> ,	<i>Almand</i> ,	<i>Corant</i> ,	[<i>Minuet</i>]
Süit No.2	Sol Minör	(Z.661)	<i>Prelude</i> ,	[<i>Almand</i>],	<i>Corant</i> , <i>Saraband</i>
Süit No.3	Sol Majör	(Z.662)	<i>Prelude</i> ,	<i>Almand</i> ,	<i>Courante</i>
Süit No.4	La Minör	(Z.663)	<i>Prelude</i> ,	<i>Almand</i> ,	<i>Corante</i> , <i>Saraband</i>
Süit No.5	Do Majör	(Z.666)	<i>Prelude</i> ,	<i>Almand</i> ,	<i>Corant</i> , <i>Saraband</i>
Süit No.6	Re Majör	(Z.667)	<i>Prelude</i> ,	<i>Almand</i> ,	[<i>Hornpipe</i>]
Süit No.7	Re Minör	(Z.668)	<i>Almand</i> ('Bell-barr'),	<i>Corant</i> ,	<i>Hornpipe</i>
Süit No.8	Fa Majör	(Z.669)	<i>Prelude</i> ,	<i>Almand</i> ,	<i>Corante</i> , <i>Minuet</i>

Giriş anlamına gelen *Prelude*, metrik olarak en özgür formlardan biridir. 2/4 veya 4/4'lük bir Alman dansı olan *Almand*, orta hızda, akıcı ve melodiktir. Popüler bir dans olan *Corant* üç bölmelidir, İtalyan ve Fransız stillerinde örnekleri bilinmektedir. Yine üç bölmeli bir yapısı olan *Minuet*, orta hızda küçük adımların kullanıldığı bir Fransız dansıdır. *Saraband*'ın İspanya kökenli olduğu düşünülmektedir. Süitlerin en ağır dansıdır ve üç vuruşlu bu dansın ikinci vuruşu önemlidir. *Hornpipe*, İngiliz kaynaklı bir denizci dansıdır.

Dikkat Edilmesi Gereken Konuların Örneklerle İncelenmesi

Purcell'in klavsen eserlerini büyük salonlarda, kuyruklu modern piyano ile yorumlarken bazı konuların dikkate alınması yorumun sağlıklı ve nesnel olması açısından çok önemlidir. Aşağıda belirtilen konuları uygularken, duyguların stil özelliğinden daha önemli bir yere konma tehlikesi göz önünde bulundurulmalıdır.

Şekil 1.

Tempolar ve Ritim

Süitlerde kullanılan ölçü çizgileri, kuvvetli ve zayıf zamanları gösterdiği ve bu zamanların danslara kazandırdığı anlamdan dolayı karakter belirleyici özellik taşımaktadır. Ayrıca, tempoların belirlenmesinde dansların fiziksel olasılıkları göz önüne alınmalıdır. Bir başka belirleyici özellik,

çalınan eserin tartısıdır. Sebare ölçüdeki dörtlük nota, 4/4'lükteki dörtlük notadan daha hızlıdır. Purcell'in eserlerinde görülen '31', üç tane yavaş çalınması gereken dörtlük notayı ifade eder ve "3"e göre daha da yavaştır. Nota değerleri, erken döneme oranla günümüzde daha kurallarla icra edilmektedir. Dönem müziği bestecilerinin eserlerinde kullandığı ritmik yapı da değişik şekilde değerlendirilmelidir. Noktalı ritimler, tempo ağır ve görkemli olduğunda iki noktaliya, akıcı ve hızlı olduğunda ise üçlemeye yakın bir şekilde çalınmalıdır.

Şekil 2.

Eşitsizlik

Günümüzde dans hissi her ne kadar düzenli vuruşlardan oluşan bir ritim olarak benimsenmiş olsa da, dönem müziğindeki dansların figürlerinden dolayı vuruş eşitsizliği doğal, hatta fiziksel yönden zorunluluktur. 5. Süitin prelüdündeki sekizlik notaların daha uzun çalınması gerekmektedir. İki onaltılık nota bir sekizlik notaya zamansal olarak eşit değildir.

Dikey olarak eşitsizlik çalınış ise, günümüz romantik piyanistlerinin sıkça kullandığı sol ve sağ el eşleşmesinin bilinçli bir şekilde bozulmasına denk düşer. Bu yaklaşım özellikle Chopin eserlerinin icrasında görülür. Unutulmamalıdır ki, klavsende bir sesi diğerlerinden üstün kılıp dikkat çekmenin yöntemlerinden biri de katmanların eşleşmelerini değiştirmektir. Özellikle temponun akıcı olmadığı bölüm ve danslarda (*Sarabande* gibi), bu uygulama kullanışlıdır.

Hemiola

Üç vuruşlu formların genellikle kadans noktalarında görünen *hemiola*, bir ölçüdeki üç vuruşun ikişerli guruplaşması sayesinde ölçünün taşarak iki kat uzunluğa ulaşmasıdır. Başka bir deyişle iki 3/4'lük ölçü, üç 2/4'lükmüş gibi düşünülür ve vurgular buna göre değişir. Şekil.1'de görülen; 7. Süit *Courante*'inin 7. ve 22. ölçülerinde; 3. süit *Courante*'inin 12 ve 24. Ölçüleri *hemiola*'ya örnek gösterilebilir.

Name (İsim)	Sign (İşaret)	Explanation (Açıklama)	Name (İsim)	Sign (İşaret)	Explanation (Açıklama)
Forefall			Backfall-&-shake		
Backfall			Turn		
Shake			Shake turned		
Beat			Slur		
[Forefall-&-beat			Battery		

Şekil 3.

Artikülasyon ve Zamansal Boşluk

Klavsende kullanılan over-legato uygulaması, piyanoda pedal kullanımına denk düşmektedir. Piyanistin klavsen başında yapacağı artikülasyon deneme ve çalışmaları, konunun önemini daha iyi anlamasını sağlayacaktır. Erken dönem klavye müziğinde kullanılan teknikte bir ve beşinci parmağın seyrek kullanımının yanı sıra, birinci parmak hazırlamalarının veya geçişlerinin olmayışı, çalınan cümlelerin kesintiye uğramasına neden oluyordu. Bu sonuç istenmeyen bir durumdan ziyade, buluş ve fikirlerin sınırlandırılmasını veya bu yönde gelişmesini sağlamıştır. Seslerin bu şekilde ayrılması, zamanda kısa bir boşluk yaratarak artikülasyonun şekillenmesine neden olmuştur. 4.Süitteki *Almand* bunun için uygun bir örnek sayılabilir. Sol elde işaretlenen yerlerdeki bağlar arasına, sekizliklerden sonra zamansal boşluk koymak gerekir (Şekil.2).

Süsleme ve Doğaçlama

Süslemelerin asıl hedefi, bir dissonansın veya armonik yönden önemli sayılabilecek bir notaya dikkat çekmektir. Bu işaretlerin açıklanışı aşağıdaki şekilde gösterilmiştir. Şekil.3'te grülen tablonun Purcell tarafından düzenlendiği düşünülmektedir. Bütün süslemeler zaman üstünde yapılmalıdır ancak, temponun hızlı olduğu durumlar ayrıcalıklı olabilir.

Süslemelerin doğaçlama yoluyla en fazla kullanım yeri, ikinci tekrarlarda olmalıdır. Tekrar işaretlerine uymayı seçen yorumcu, ikincisinde farklı nüans, artikülasyon ve süslemeler yapmak zorundadır; diğer hali, söylenmiş bir cümleyi aynı şekilde tekrar etmekten öteye geçemez. Doğaçlama eğitimi almamış piyanistin icra sırasında süsleme yapabilmesi ise süsleme tekniklerini armonik bilgisiyle harmanlayarak hakim olabilmesiyle mümkündür. Bu durumdaki bir piyanist en azından doğaçlama hissini verebilecek süslemeleri önceden yazarak hazırlamalıdır.

Şekil.4'te görülen 4.süit prelüddeki onaltılık notala süreleri formun doğası gereği birbirlerine eşit değildir. Bu özgür yaklaşım son akorda da kullanılıp, karakterdeki gerginlik, arpej kullanarak gelgitlerle sağlanmalıdır.

Edisyon

Bestecinin yazısına eklemeler yaparak, notayı sadece kendi beğenisine uygun fikirlerle donatmış edisyonlar günümüzde pedagojik yönden kimilerince tercih edilse de; aslında bu yaklaşım hem öğrenimin tembellesmesini sağlamakta hem de asıl pedagojinin cümle, nüans, tempo ve bağ gibi önemli unsurlara karar vermek olduğunu göz ardı etmektedir. Bu yüzden mümkün olduğunca bestecinin gerçek yazısını yansıtan *urtext* edisyonlar tercih edilmelidir. Kişisel tercihi, yorumun açıklanması için kullanmak romantik döneme ait olabilecek bir uygulamadır. Bu durum ile Chopin'in eserlerini metronomik çalma arasında fark yoktur, stiller döneme uygun kalmalıdır. Romantik müzik döneminin aksine, erken dönem müziğine yaklaşımda 'ben' özne olamaz.

Yukarıda ifade edilmeye çalışıldığı gibi eğitim, sadece nota denilen müzik işaretlerinin uygulamasına değil, doğruyu arama çalışmasına dönüşürse sağlıklı bir müzikal bilinç eksenine oturabilir. Purcell'in eserleri için uzman İngiliz klavsenist Robert Wooley, Howard Ferguson'un editörlüğünü yaparak, bazı süitlerde birden çok kaynağı sunduğu ve içinde çok önemli açıklayıcı notlar içeren *Stainer & Bell* edisyonunu önermektedir.

Pedal

Eğer amaçlanan, piyanoda klavsen tınısı yakalamak uğruna stili feda etmek ise pedal

kullanımı erken müzik dönemi için kabul edilemez bir ayıptır. Buna karşın, ideal olan yani; stilden ödün vermeden, erken dönem bestecisine uygun bir yorumu piyanoda gerçekleştirmek ve bu enstrümanın tüm yeteneklerinden yararlanmak, gerçek bir müzisyenin doğası olmalıdır. Erken dönem müziğinde tını berrak ve şeffaf olduğu için pedal kullanımı da buna göre zevk sınırları içinde olmalı ve her ne sebeple olursa olsun bulanıklıktan kaçınılmalıdır. Amacına yönelik ve dinleyenin zevk sınırlarını zorlamamak kaydıyla piyanodaki her üç pedal da kullanılmalıdır.

Nüans

C. P. E. Bach dissonansların kuvvetli, konsonansların ise hafif çalınması gerektiğini belirtmiştir. Nüansı etkileyen faktörler arasında, formun yapı ve karakteri gösterilebilir. Bunun yanı sıra uygun görülen tempo; süsleme, artikülasyon ve zamansal boşluk gibi parametrelerin uygulanmasını güçleştirmemelidir. Sekvenslerin eko görevini üstlenmesi de bir nüans anlayışına örnek gösterilebilir.

Şekil 4.

Sonuç

Taklit, en doğal ve en kolay öğrenme yolu olduğu için, erken dönem müzik stiline alışkın olmayan bir müzisyen bu yöntemi bir başlangıç noktası olarak belirleyebilir. Bir süre sonra, kendisine açıklanan veya öğrenilen erken dönem müziğinin icra kuralları anlam kazanmaya başlayacaktır. Bu amaca hizmet eden en önemli metot ise geleneksel çalgı ve yöntemlerle icra edilmiş eserleri dinlemektir.

Erken dönem müziğinde çalınan enstrüman olanaklarının besteci yaratı ve stiline etkisi bir sınırlama belirler, yorumu şekillendirir. Klavsenin bünyesindeki imkansızlıklar bir geneleğin oluşmasını sağlamıştır. Piyanoya oranla klavsende seri seslerin hız olasılıkları piyanodan farklıdır. Salt bir sesin uzayabilmesi piyanoda mümkünken klavsende bu süreç çok daha kısadır. Dissonanslar belirtilmek istendiği zaman klavsen ile piyanodaki yöntem çelişmektedir. Klavsende kullanılagelen süslemeler, eşitsizlik ve zamansal boşluk uygulamaları dissonanslara kulakların ilgi göstermesini sağlarken, piyanoda böyle bir zorunluluk görülmemektedir; piyanistin

istenilen katmanı daha kuvvetli çalması bu amaç için yeterlidir. Klavsenin bu yetersizlikleri, tempo ve yöntem belirlenmesinde önemli bir faktördür. Piyano enstrümanının olanakları, imkan ve yetenekleri klavsenden daha üstün olduğu için erken dönem müziğinin gerekliliklerinin sağlanması konusunda piyano sorunsuz görünmemelidir. Eğer piyanist, erken dönem müziğinin stil özelliklerini yorumuna yansıtmayı kendisine amaç edinmiş ise, sorumluluğu bir klavsenistinkine oranla daha fazladır; bir yandan pedallar, artikülasyon çeşitliliği gibi piyanonun imkanlarını kullanarak bu enstrümandan azami yararı sağlamalı, bir yandan da klavsenin olanaklarıyla sınırlanmış ve bu yolla gelenekselleşmiş stili yansıtmalıdır. Asıl olan enstrümandan ziyade müzik olduğu için, olası bir dengesizlikte ise stilin önemi enstrüman özelliğine tercih edilmelidir.

Eğitim müfredat ve repertuvarlarının vazgeçilmez kalemi Bach öncesinde erken dönem müziği çalışmasını yapmak, yorumcunun stil anlayışını radikal bir şekilde değiştirecektir. Varılmak istenen noktanın sindirilmesi ancak onu hazırlayan etkenler incelenip hatta yorumlandığında mümkün olacaktır. Teknik ve müzikal anlamda Purcell'in yalın notasyonu başlangıç düzeyine denk gelirken; stil ve enstrüman dengesini kurmayı amaçlayan bir çalışma için ise en uygun materyalleri oluşturmaktadır. Bu araştırma, bilgilenme ve uygulama ardından çalınacak olan Bach'ın eserleri, stili daha kolay sindirilebilen bir şekle bürünecektir.

Referanslar

- Bach, Carl Philipp Emanuel. 1949. *Essay on True Art of Playing Keyboard Instruments*. Londra: Norton.
- Purcell, Henry. 1963. *Eight Suites*. London: Stainer & Bell.
- Say, Ahmet. 1985. *Müzik Ansiklopedisi*. Ankara: Say Yayınları.